

MILAN MOGUŠ
Zagreb

MATIJA SMODEK – PRVI PROFESOR
HRVATSKOG JEZIKA NA NAJVIŠEM
UČILIŠTU U HRVATSKOJ

*MATIJA SMODEK - DER ERSTE PROFESSOR DER KROATISCHEN
SPRACHE AN DER HOCHSTEN LEHRANSTALT IN KROATIEN*

Im Artikel geht es um Kroatischunterrichtsbeginn an der höchsten Bildungsanstalt in Kroatien, an der zagreber Königlichen Akademie der Wissenschaften (Regia scientiarum academia) in 19. Jh., und um Matija Smodek, den Mann geboren in Novaki bei Maruševec (Komitat Varaždin), als den ersten Professor der kroatischen Sprache an dieser Anstalt.

Iako je ilirski pokret kao udarna snaga hrvatskoga narodnoga preporoda u 19. stoljeću ocijenjen, s pravom, kao politički pokret, činjenica je da su se ilirci (mogli bismo čak reći: gotovo svi ilirci) bavili na ovaj ili onaj način afirmacijom materinskoga jezika jer je borba za materinsku riječ postala jednim od glavnih čimbenika u izgradnji moderne hrvatske nacije. Zato je razumljivo što su nosioci preporodnih ideja nastojali radikalno promijeniti i promijenili su dotadanji odnos prema domaćem materinskom idiomu čija je društvena uloga u početnim desetljećima 19. stoljeća, bar u kajkavskoj Hrvatskoj, bila neznatna. Već 1830. godine svojom nastupnom knjižicom *Kratkom osnovom hrvatsko-slavenskoga pravopisanja*, budući vođa ilirskog pokreta Ljudevit Gaj upozorava da "materinski jezik vu hrvatski zemlji, ako baš za ništar i nemar ne derži se, vu nikakovem vendar poštenju ne stoji izvišen".¹ Onima koji se za hrvatski jezik "trudili i starali jesu, ploča bila je ružna nezahvalnost, nekda pače sramota, ter kaj više je, odurjavanje i pregon".² Jednako je tako još prije Gaja, 1815.

godine, konstatirao Antun Mihanović da materinski jezik mnogi "ne samo zapišćavaju, nego i govoriti se sramuju",³ da i ne govorimo o poznatoj tužaljci Pavla

Stoosa u pjesmi *Kip domovine*:

Narod se drugi sebi raduje,
a z menum sinko moj se sramuje.
Vre i svoj jezik zabit Horvati
hote ter drugi narod postati.⁴

Slika što izbija iz ovih navoda jest tamna, ali vala promisliti o kojem se zapravo jeziku radi - zacijelo o onom "materinskom" kojim se Hrvati "sramuju govoriti", dakle o govornome jeziku. Da bi se prestali sramiti, hrvatski bi domorodci trebali naučiti, smatra Mihanović, "pismeno govoriti", tj. uzdignuti jezik puka na razinu pismenoga jezika. Uostalom, Mihanovićeva knjižica i nosi naslov: *Reč domovini od hasnovitosti pisanja vu domorodnom jeziku*. Pismeni jezik, jezik knjige, postaje cilj, što je sasvim u skladu sa spoznajom da je svejedno u kojem je jeziku tko nepismen, ali je važno u kojem je pismen. A Hrvatska tada, u prva dva desetljeća 19. stoljeća, nije imala ni hrvatski pisanih novina ni hrvatski pisanih časopisa. Latinski je jezik bio dominantan u znanosti i upravi ne samo zbog tradicije u našim stranama (od tekstova mnogih gradskih statuta i djela hrvatskih latinista do onih književnika koji su, poput Marulića i Vitezovića, pisali hrvatski i latinski) nego istodobno i kao brana prodoru drugoga pismenoga jezika, tj. mađarskoga.

Kad se pođe od takvih konstatacija, onda se može zamisliti koliko je trebalo želje, volje i napora da skrb za hrvatski jezik, upravo hrvatski pismeni jezik postane sastavnim i svakodnevnim dijelom preporodnoga djelovanja. U tom će pogledu osobito važnu ulogu odigrati *Novine horvatske* i *Danica horvatska, slavonska i dalmatinska* (kasnije *Danica ilirska*), časopis koji je u svakomu broju donosio bar poneki članak iz jezikoslovne problematike, odnosno problematike knjige, a često i podulje filološke rasprave.

Ali i osim toga, nazovimo ga "književnoga" djelovanja, nastojanja su ilirskoga pokreta bila usmjerena i prema cilju da se hrvatski jezik uvede u nastavu na najvišem učilištu u Hrvatskoj i u javni život uopće.

U vezi s tim ciljem, s prodorom u visoko školstvo, treba se podsjetiti da je početak visokoškolske nastave u Zagrebu vezan uz djelovanje isusovaca koji su otvorili svoj prvi filozofski tečaj u Zagrebu 1662. godine. Taj je kolegij filozofije proširen idućih godina drugim nastavnim kolegijima (npr. logikom, matematikom, fizikom i metafizikom) te je privilegijem kralja Leopolda I. dobio 1669. godine sva prava najvišeg učilišta. Mandatom Marije Terezije od 5. kolovoza 1776. to učilište dobiva nov organizacijski oblik kao *Regia scientiarum academia* ili zagrebačka *Kraljevska akademija znanosti*, odnosno skraćeno Zagrebačka akademija.⁵ Razumije se da je u takvoj ustanovi nastavni jezik bio

latinski i da su udžbenici bili latinski pisani. Takva se praksa održavala stoljećima i teško je bilo zamisliti da bi se mijenjala. Pa ipak: valovi novoga gibanja počeli su zapljuskivati i tu ustanovu.

U prvim desetljećima 19. stoljeća Zagrebačka je akademija imala dva fakulteta: pravni i filozofski (jer je teologija još od 1784. godine reformom Josipa II. bila odvojena od Akademije i prenesena u ondašnje sjemenište). I upravo je tu napravljen prvi prodor nastojanjem da se predavanja iz "horvatskoga" jezika (tj. kajkavske književne stilizacije) uvedu u nastavu i te visokoškolske ustanove.

Misao o uporabi materinskoga jezika u Akademiji nije bila sasvim nova. Naime, sve je napore da konačno i u Zagrebu dođe do sveučilišta pratila neprestano dodatna želja da na takvu najvišem učilištu u Hrvatskoj bude mjesta i za učenje materinskoga jezika, kad već nastavni jezik mora biti latinski, da ne bi bio - unatoč nastojanju Namjesničkoga vijeća iz Budima -mađarski. Tu je želju ponovo aktualizirao u osvit hrvatskoga narodnoga preporoda Matija Smodek (u izvorniku: Matho Smodek), tadašnji "naukov slobodnih i mudroljubja naučanstnik i visokoga Stola banskoga sudbenoga prisežni biležnik", dakle pravnik i poučavatelj "mudroljubja" ili filozofije.⁶

Teško je odrediti neposredan povod tomu Smodekovu angažmanu, ali su se neke stvari ipak dogodile: već će se mladi Antun Mihanović 1815. godine zalagati za uvođenje "domorodnoga", tj. hrvatskoga jezika u znanstvena djela i u javne poslove, odbacujući "jarem stranskeh jezikov", a onda se u općoj preporodnoj uzavrelosti pojavila 1830. spomenuta Gajeva *Kratka osnova*, tj. knjižica o reformi latiničke grafije, 1832. godine objavljuje Janko Drašković svoju raspravu *Disertatia* jezikom koji "najhodniji jest u Slavo-Hrvatih, kao narodu naših kraljevinah",⁷ dok je Juraj Rukavina, postavši potkapetanom kraljevstva, svoju zahvalu Hrvatskom saboru izrazio, potpuno izvan običaja, hrvatskim jezikom. Sve je to poticalo Smodekovo nastojanje da ostvari zamisao koja je u njemu već nekoliko godina bila sazrijevala, pogotovo pošto se sa studija u Pešti vratio u Zagreb i iduće, 1832. godine, postao suplentom na ondašnjem najvišem učilištu u Hrvatskoj, tj. u zagrebačkoj Kraljevskoj akademiji znanosti (*Regia scientiarum academia*). Tada mu je, naime, odobreno da - osim "svojih" pravnih predmeta - može bez novčane nagrade predavati "materinski jezik" kao neobvezatni predmet za one slušače Akademije koji to žele.

Svoje nastupno predavanje o hrvatskom jeziku, odnosno nastupni govor, održao je Matija Smodek u Zagrebačkoj akademiji ("vu ovi hiži mudric") 6. studenoga 1832. godine pod naslovom *Blagorečje pri početku navučanj materinskoga jezike*. Bilo je to sasvim u skladu s običajem da na početku svake školske godine profesor pojedinoga predmeta održi kraći govor i tako uvede slušače u nastavu. To su poznati *sermoni* odnosno *oratiunculae*, kakve je

Smodek, kao "*philosophiae doctor*", držao "*ad iuristas anni primi*" ili "*ad auditores iuris*". Dugo se mislilo da je Smodekovo nastupno predavanje izgubljeno. Na sreću, nije tako. Pohranjeno je i čuva se zajedno s još nekoliko Smodekovih govora kao rukopis u Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici u Zagrebu.⁶ Adekvatno naslovima latinskih uvodnih govora (latinski *sermo* zapravo je *razgovor*, poglavito *učeni razgovor*) Smodek je upotrijebio hrvatski termin *blagorečje*.

Na početku svoga izlaganja Matija Smodek konstatira da nije potrebno posebno pobuđivati ljubav prema materinskomu jeziku kod onih koji su poduprli ideju o učenju hrvatskoga jezika i koji su se, eto, u tako velikom broju skupili na prvome predavanju "*ar nazočnost, s kojum mene napervostavljajućega obstrite, odperito pokazuje*" kako hrvatski jezik "*goručim serdcem ljubite*". Iz vaših očiju i lica, nastavlja Smodek, vidi se da vas je ovamo dovela najplemenitija želja - da položite temelju učenju materinskoga jezika iz čega će izvirati dobrobit naobrazbe za cijeli narod. Naime, njegovanje i učenje materinskoga jezika u njegovu književnu obliku vodi na "*verhunac zveršenosti*" (vrhunac savršenstva) svakoga naroda koji se "*zobraživati želi*". A da bi se to postiglo, Smodek iznosi prvi uvjet: potrebno je taj jezik "*obdelavati*", dakle izgrađivati, jer je pismeni jezik uvijek izložen popravljanju. Tek takvim jezikom mogle bi se iskazivati znanstvene misli jer se znanstvene spoznaje ne mogu izraziti u neizgrađenu jezik ("očitivanje poznanih znanstvenih nemoguće jest u nezdelanu jeziku"). Taj postupak treba biti svakodnevan; kontinuirano, naime, povećavati svoje znanje i prenositi ga drugomu. Povećanjem spoznaja množi se potreba za nazivljem, za terminologijom, a nju mogu stvarati samo oni koji poznaju temelj jezika. Neki smatraju da se znanstvene rasprave mogu pisati samo na nekom stranom jeziku, poglavito latinskom ili njemačkom. Ali malo je onih koji su imali sreće tako naučiti strani jezik da mogu pisati znanstvene rasprave. Osim toga, oni "*ako ne i pol življenja vu vučenju stranskih jezikov potrošihu*", da bi ih dobro znali "*zkorom vu starosti*". S tim u svezi Matija Smodek ističe da nitko razuman, pa ni Hrvati, nisu niti mogu biti protiv učenja stranih jezika i da ih nipošto ne žele "*z domovine zrinjene imati*". Ne, nikako ne. Dapače, učimo strane jezike, ali imajmo na pameti da nam njihovo poznavanje treba, prvo, samo "*kakti sretstvo vzajemnosti*" i, drugo, da nam služi "*za zdelati našega*". Tako su, na primjer, Rimljani učili grčki jezik, mnogi su se čak školovali u Grčkoj, ali zato nisu zapustili svoga jezika. Štoviše, još su se više trsili izgrađivati svoj jezik. Ako pogledao okolo po Europi, uvjerit ćemo se da se u svakomu narodu uče strani jezici, ali prvenstveno zato da bi se bolje spoznao svoj jer svaki europski narod materinskomu jeziku "*prvinu daje*" i ponosi se njime i time spoznaje temelj svake filozofije ("*vsakoga znanoga mudroljubja temelj*") da naobrazba puka ide u korak s naobrazbom jezika. A baš se time mi Hrvati ne možemo previše pohvaliti. Obrnuto: "*v naši domovini vse suprotivno bivati vidim*". Jer, ne samo da se materinski jezik ne poštuje te se

nalazi na zadnjemu mjestu (da "čući na zadnjem mestencu", kako bi rekao Smodek), nego mu se hoće i to mjesto oduzeti i sasvim "z domovine zrinuti, zhititi". Ovdje je, jadikuje Smodek, "Horvat Horvatu drugi narod; Horvat sramuje se vre Horvatom nazivati; Horvat pet šest rečih iz tudjega jezika znajući, stidi se već horvatski spominati". Na taj se način narod otuđuje i otupljuje, a onaj narod koji se otuđuje i otupljuje, nestat će kao narod i postati manjina. Zar ćemo dopustiti da se materinski jezik izbac i iz domovine i da se sramimo govoriti i pisati onim jezikom "koj nekda v' Europi pervinu imaše" i koji kao dio slavenskoga svijeta pripada cjelini koja se proteže "od Adrianskoga morja tja v najdalešnji sever". Tomu se treba suprotstaviti. Treba se podsjetiti na zapise koji tvrde da se u 14. stoljeću "vu slavenskom slovstvu vse svetilo", ali je zbog neprilika koje su nadošle naša pisana riječ zaostajala. Ali zato ne treba misliti da je danas slavenska književnost na zadnjemu mjestu. U protunjemačkome i protumađarskome raspoloženju kakvo je tada vladalo u Hrvatskoj, a pod utjecajem Kollarovih ideja, Smodek upire pogled na Čehe, Poljake i Ruse koji imaju "cvetuče slovstvo" (bogatu književnosti) koje se malo razlikuje od njemačkoga. Pobrinimo se da u slavenskome svijetu i među ostalim europskim narodima ne budemo najzadnji. Ne dopustimo stoga, zaključuje Smodek, "našemu slavnomu jeziku prepasi i v njim našu slavnu narodnost v černi grob pokopati". Naprotiv, valja se potruditi da se hrvatskomu jeziku povrati čast i vrijednost koja mu pripada, da ponovo zadobije izgubljeno poštovanje. Na kraju svoga izlaganja Smodek kaže da je uvjeren da to mišljenje dijele svi koji su se ovdje skupili, svi koji su izrazili želju da uče materinski jezik, pa im se zato, unatoč tome što su mu učenici, na nekoliko mjesta obraća sa "draga bratjo domorodci". Poput svojih latinskih nastupnih govora studentima prava - koji svi završavaju riječju "dicsi", potpisom i titulom Smodek - i hrvatski govor završava s "rekoh", potpisom /"Dr. Matho Smodek) i titulom koju smo već naveli: "naukov slobodnih i mudroljubja naučanstnika i visokoga Stola banskoga prisežni biležnik".

Već se iz citiranih Smodekovih riječi moglo zaključiti da je nastupni govor napisao književnom kajkavštinom. U to nas uvjeravaju i ostali kajkavizmi, kao *kaj, pisec, denes, morje, lahko, vučiti se, vugnuti se, zrinuti, zhitit* itd. Zacijelo nije tada ni mogao drugačije pisati. Naime, Smodek je rođeni kajkavac,⁹ školovao se u Varaždinu i Zagrebu, dakle u kajkavskoj sredini gdje su mu mogli biti pri ruci kajkavski pisani tekstovi (tek je kasnije učio više škole u Pešti). Prema kajkavskim knjigama preuzimao je grafiju za svoje hrvatske tekstove. Iako je *Kratka osnova* Ljudevita Gaja objavljena dvije godine prije Smodekova nastupa, pa se mogao njome služiti, Smodek u *Blagorečju* ne preuzima Gajev slovo. Bit će da se poveo za *Jezičnicom horvatsko-slavonskom* Josipa Đurkovečkoga koja je objavljena u Pešti 1826. godine, upravo u vrijeme kad je Smodek tamo studirao. Iz stručne se literature zna da Đurkovečki, "polazeći od latinice što se primjenjivala u kajkavskoj sredini (...)

zadire samo u neka slova rješenja",¹¹ i to: zamjenom dvoslova *cz* grafemom *c*, umjesto *ij* treba pisati vokal *i*, poglavito "*ij* ne smije služiti za označivanje fakultativno produljenoga poluglasa (stoga: *govorenje*, a ne: *govorenije*)",¹² umjesto dvoslova *sz* treba pisati grafem *s*, a za fonem *š* "valja odbaciti u kajkavaca upotrebljavani grafem *s* te se prikloniti slavonskoj praksi: *sh*".¹³ Upravo se takav slovopis vidi već u prvim Smodekovim rečenicama: *nagovarjanje*, *slushiteli* (=slušitelji), *skupli ste se*, *lice*, *verhunac*, *serdce*. U skladu s tim Smodek radi dvoslov *lj* za fonem *l* (npr. *ljubav*, *mudroljubja*), odnosno *ch* za fonem *č*, npr. naslov predavanja: *Blagorechje pri pochetku navuchanj iz materinskoga jezika*. Jedino što se približava Gajevim dijakritičnim znakovima jest grafem *ž* (upravo z s apostroфом iznad slova): *prisežni*, *biležnik* i dr. Takva je grafija značila namjerno udaljavanje od stare kajkavske grafije (npr. Tome Mikloušića iz godine 1821.) koja je imala mnoge osobine mađarske grafije (kao npr. dvoslov *cz* za fonem *c*, *sz* za *s*) te bar djelomično priklanjanje grafiji slavonskih pisaca. Na taj se način slavonski slovopis štokavskoga idioma počeo sve više širiti na sjeverozapadnu kajkavsku Hrvatsku. Takoav se zaokret može primijetiti i kod ranijih kajkavskih pisaca. Tako je npr. Antun Mihanović u djelu *Reč domovini* 1815. godine "još sav u 'horvatskome' slovnom sistemu, da bi se samo tri godine kasnije (...) jasno i bez rezervi opredijelio za grafiju Reljkovića, Katančića i Čevapovića".¹⁴

Što je bilo sadržajem Smodekovih početnih predavanja iz hrvatskoga jezika, nije poznato jer nije ostavio nikakva traga. Zacijelo je slušateljima preporučivao onu literaturu koju je i sam rabio.

Budući da se radilo o učenju jezika u školi (pa mkar i neobligatno), trebalo bi pretpostaviti da je Smodekov zahtjev za poučavanjem materinskoga jezika mogao biti odobren samo uz prethodno izrađen, bar u natuknicama, gramatički priručnik jer je to bio, kao i za svaki drugi školski predmet, uvjet bez kojega se nije moglo. A kajkavske tiskane gramatike kao udžbenika za školsku svrhu nije, na žalost, tada bilo. Ako se slonimo na sjećanja što ih je iznio njegov učenik Fran Kurelac koji je od 1830. do 1833. godine boravio u Zagrebu i slušao Smodekova hrvatska predavanja, bit će da je Matija Smodek u početku rukom pisao pojedine lekcije (rukom je pisano i njegovo nastupno predavanje) te ih je pribijao "*na akademičkoj dasci*", što su mađarski učenici popraćivali žamorom.¹⁵ Ima naznaka da je Smodek tada izradio i "slovnice horvatsku" koja je, na žalost, ostala u rukopisu i izgubila se.¹⁶ Takvo je stanje vjerojatno potrajalo prvih nekoliko godina, sve do 1836. kada je Vjekoslav Babukić počeo u *Danici ilirskoj* objavljivati svoju *Osnovu slovnice slavjanske narečja ilirskoga*.¹⁷ Tada i Matija Smodek prihvaća Bubukićev nauk o jeziku i grafiji, a to znači određeni zaokret prema tronarječnim književnim stilizacijama hrvatskoga jezika.

Unatoč odobrenju školskih vlasti i ushićenju učenika bilo je i teškoća. Ponajprije, do samoga odobrenja nije dišlo sasvim lako. Naime, Smodekovu

su se nastojanju odmah suprotstavili mađarski nastrojani studenti koji su, također prema Kurelčevim riječima, "za rasplod magjarstva u Zagreb pošiljani".¹⁸ Međutim, bilo je više onih, i studenata i profesora, koji su odobravali Smodekov naum. Koliko je god njihova pomoć bila dragocjena, velike je napore morao uložiti sam Smodek kad je u toj borbi za uspostavu hrvatskoga jezika na Zagrebačkoj akademiji dobio naziv "lomihrid".¹⁹

Smodekova predavanja označavaju sasvim novu povijesnu stranicu jer se, s pravom, smatraju početkom nastave hrvatskoga jezika na najvišem učilištu u Hrvatskoj. Bilo je to u vrijeme snažnoga otpora nasilnoj mađarizaciji, značajnog i zato što se hrvatska riječ čula godinu dana prije negoli je 1833. godine nastava mađarskoga jezika postala gotovo obvezatna za sv učenike u hrvatskim školama, pa i na najvišem učilištu kakvo je bila Zagrebačka akademija.

Nije teško utvrditi da u nastupnom predavanju Matije Smodeka ima konstatacija koja su već bila izrečena: i ono Mihanovićevo o odnosu prema stranim jezicima, poglavito prema tzv. mrtvim jezicima grčkom i latinskom kojih je uporaba svojedobno donijela Grcima i Rimljanima slavu jer su ih ti narodi njegovali kao vlastite jezike, i ono Stoosovo da se Hrvat u javnim poslovima srami govoriti materinskim jezikom te da želi postati pripadnikom drugoga naroda, i ono Gajevo da će nas nebriga za vlastit jezik odvesti "u černi grob". Od svih je tih jadikovki bilo ipak važnije da je Matija Smodek kao predvodnik jedne grupe mladih akademičara krenuo u ostvarenje jednoga sna. Pored toga njegova je nesumnjiva zasluga što je od 1832. godine pa sve do 1846., dakle punih 14 godina, poučavao u tadanjoj Akademiji hrvatski jezik na taj način vrlo djelotvorno pomagao podizanju svijesti u vrijeme hrvatskoga narodnoga preporoda. Ali to ujedno znači da je punih 14 godina bilo akademičara koji su htjeli učiti hrvatski jezik iako im nije bio obvezatan. Budući da ih je bilo ne samo iz Zagreba, odnosno iz kajkavske Hrvatske, svi su u početku učili kajkavsku književnu stilizaciju i prihvaćali je kao svoj nacionalni jezik. Ne treba također smetnuti s uma da je kajkavski književni izraz bio već od ranije protkan čakavskim i štokavskim crtama zahvaljujući ozaljskomu književnomu krugu i, kasnije, djelovanju Pavla Vitezovića, da je utjecaj književnoga Dubrovnika, poglavito Gundulićeva stvaralaštva, bilo posvuda, pa i u Zagrebu,²⁰ da je Kačićev *Razgovor ugodni* bio poznat od Dubrovnika do Slavonije i od Slavonije do Zagreba, da su prepjevi djela slavonskih pisaca "na horvatski jezik" bili sve češći, ali i da su se slavonski književnici okretali počesto Zagrebu tiskajući u njemu svoje knjige, itd. Uostalom, "zahvaljujući velikim dijelom Akademiji, Zagreb postaje prosvjetno središte koje sve više povezuje razbijene hrvatske zemlje",²¹ pa je i proces zbližavanja u književnom izrazu svake od triju hrvatskih književnih narječnih stilizacija bio, unatoč teškoćama, nezaustavljiv. Stvarala se tako jedna nova atmosfera u kojoj se opet pomišljalo na izradu zajedničke grafije u banskoj Hrvatskoj, Slavoniji i Dalmaciji, od-

nosno Dubrovniku jer se knjižževni izraz bilo kojega dijela Trojednice osjećao svojim. U tom smjeru išla su nastojanja Tome Koščaka, nadstojnika zagrebačkih škola, a i Marka Mahanovića koji u svojim *Observationes circa criticam orthographiam* (1814.) želi reći da Hrvati kajkavsci imaju vlastit jezik kojega glasove treba pisati jednako kao u postalim predjelima kopnene Hrvatske. Slične su se ili iste zanosne misli o veličanju i proučavanju hrvatskoga jezika našle u spisima Ivana Derkosa (*Genius patriae* 1832.) i Josipa Kundeka (*Reč jezika narodnoga* 1832.). U tom je ozračju počelo padati plodno zrnje Matije Smodeka na zagrebačkom najvišem učilištu. Sve se dakle spremalo da mlada generacija školovanih ljudi iz banske Hrvatske napravi korak k potpunomu političkomu i jezičnomu sjedinjenju Trojedne Kraljevine.

Poučavanje se hrvatskoga jezika u Akademiji još više učvrstilo kad je Matija Smodek 1838. godine postao stalnim profesorom statistike i rudnoga prava, ali je i dalje predavao hrvatski jezik. Tada je osim Smodeka još nekoliko Hrvata dobilo profesorski položaj, pa se omjer prema broju profesora Mađara promijenio u našu korist. Zato je postalo moguće da npr. profesor povijesti Romuald Kvaternik, koji doduše nije pisanom riječi sudjelovao u preporodnom pokretu, budi u svojim predavanjima nacionalnu svijest i ponos i da mu se zbog toga, kad je profesor Kvaternik 1839. godine odlazio s Akademije, student drugoga godišta filozofije Franjo Mance zahvali na "ilirskom" jeziku za sve ono što su iz njegovih usta čuli od "junačkih predjah i vite-zovah" naših.²² Preporodne su ideje postale toliko hrvatskom svakodnevicom u političkom životu da je Hrvatski sabor već 1840. godine, a pogotovu kasnije, "istakao potrebu da se u Akademiju i gimnazije uvedu napokon i katedre čistoga književnog jezika".²³ Kad je 1845. godine došlo do zaokreta "u politici Beča prema Narodnoj stranci (...) Ugarsko namjesničko vijeće dopustilo je najzad 21. siječnja da se na Akademiji osnuje 'cathedra linguae et litteraturae croatico-slanoviae'. Nakon izvršena natječaja imenovan je 16. VI. 1846. profesorom na katedri Vjekoslav Babukić, koji je 5. listopada i. g. održao i svoje nastupno predavanje 'o pronašaocu abecede'".²⁴ Tada je Matija Smodek, izvršivši časno svoju povijesnu ulogu, mogao mirno predati mjesto za katedrom hrvatskoga jezika Vjekoslav Babukiću. Ostao je i dalje profesorom Zagrebačke akademije sve do 1874., kada je umirovljen. Tada mu je dodijeljena čast kraljevskoga savjetnika, dok je nešto kasnije imenovan kraljevskim sucem, "čin koji najbolje dokazuje veliku cieniu, što je imao starina Smodek u narodu".²⁵

Iako se nastava na Akademiji i dalje odvijala na latinskom jeziku, pa su se i zapisnici profesorskoga Vijeća pisali istim jezikom sve od kraja 1847. godine, ono što je u preskozorje preporoda posijao Matija Smodek neprestano je raslo dajući sve veće i bolje plodove. Kada je u jesen 1848. "službeno pokrenuto pitanje uvođenja hrvatskoga jezika kao nastavnoga"²⁶ (o čemu će još biti posebno riječi), vrhovni je ravnatelj tadanjih škola, "kanonik J. Schrott,

naložio da se Akademija treba 'odsele' dopisivati s Ravnateljском škola 'narodnim našim jezikom'.²⁷ Time je bio ojačan zahtjev da se hrvatski jezik kao nastavni proširi na što više predmeta, poglavito na one koji su se od 1850. godine u novoj *Pravoslavnoj akademiji* tumačili njemačkim jezikom (npr. pravni i financijski predmeti). Do toga je došlo tek 1860. godine kad je, prema zabilježbi samoga Smodeka, stiglo odobrenje "od kr. dalm. hervat. slov. dvorskoga dikasterija (...) da se u buduće svi nauci na ovdašnjoj Akademiji u jeziku našem predavati imaju". Tako je hrvatski književni jezik, zamjenjujući sve više kajkavske književne oblike štokavskima, potpuno prodro i u školski život. Sve je to bilo moguće jer su paralelno sa Smodekovim naporima sazreli uvjeti da se krene dalje, da se napravi odlučan korak prema upotrebi hrvatskoga jezika u najvažnijoj političkoj instituciji, u Hrvatskome saboru.

Taj je pravi korak učinio, kao što je poznato, Ivan Kukuljević Sakcinski koji je dana 2. svibnja 1843. održao svoj prvi govor na hrvatskome jeziku u Hrvatskome saboru. Zacijelo je tada ispunila radost i Smodekovo srce jer mu je Ivan Kukuljević bio 1833. godine učenikom. Zato se ni kod toga velikoga koraka ne bi smjelo zaboraviti da je, što se učenja hrvatskoga jezika tiče, Zagrebačko sveučilište odigralo u Hrvatskoj ulogu časnoga predvodnika.

SAŽETAK

Iako se nastava na Akademiji i dalje odvijala na latinskomu jeziku, pa su se i zapisnici profesorskoga Vijeća pisali istim jezikom sve do kraja 1847. godine, ono što je u praskozorje preporoda posijao Matija Smodek neprestano je raslo dajući sve veće i bolje plodove. Kada je u jesen 1848. "službeno pokrenuto pitanje uvođenja hrvatskoga jezika kao nastavnoga"²⁶ (o čemu će još biti posebno riječ), vrhovni je ravnatelj tadanjih škola, "kanonik J. Schrott, naložio da se Akademija treba 'odsele' dopisivati s Ravnateljском škola 'narodim našim jezikom'.²⁷ Time je bio ojačan zahtjev da se hrvatski jezik kao nastavni proširi na što više predmeta, poglavito na one koji su se od 1850. godine u novoj *Pravoslavnoj akademiji* tumačili njemačkim jezikom (npr. pravni i financijski predmeti). Do toga je došlo tek 1860. godine kad je, prema zabilježbi samoga Smodeka, stiglo odobrenje "od kr. dalm. hervat. slov. dvorskoga dikasterija (...) da se u buduće svi nauci na ovdašnjoj Akademiji u jeziku našem predavati imaju". Tako je hrvatski književni jezik, zamjenjujući sve više kajkavske književne oblike štokavskima, potpuno prodro i u školski život. Sve je to bilo moguće jer su paralelno sa Smodekovim naporima sazreli uvjeti da se krene dalje, da se napravi odlučan korak prema upotrebi hrvatskoga jezika u najvažnijoj političkoj instituciji, u Hrvatskome saboru.

Taj je pravi korak učinio, kao što je poznato, Ivan Kukuljević Sakcinski koji je dana 2. svibnja 1843. održao svoj prvi govor na hrvatskome jeziku u

Hrvatskome saboru. Zacijelo je tada ispunila radost i Smodekovo srce jer mu je Ivan Kukuljević bio 1833. godine učenikom. Zato se ni kod toga velikoga koraka ne bi smjelo zaboraviti da je, što se učenja hrvatskoga jezika tiče, Zagrebačko sveučilište odigralo u Hrvatskoj ulogu časnoga predvodnika.

Zusammenfassung

Obwohl der Unterricht an der Akademie auch weiterhin in der lateinischen Sprache erteilt wurde, so dass die Protokolle des Professorenrates bis zum Ende des Jahres 1847 in derselben Sprache geführt wurden, ist das, was in der Morgendämmerung der Renaissance Matija Smodek gesät hat, ununterbrochen witergewachsen und hat immer grossere und bessere Früchte gebracht. Als im Herbst 1848 "offiziell die Frage der Einführung der kroatischen Sprache als Unterrichtssprache erhoben wurde" (worüber noch gesprochen wird), hat der oberste Leiter der damaligen Schulen, "Kanonikus J. Schrott, auferlegt, dass die Akademie ab sofort mit der Leiterschule die Korrespondenz in der Volkssprache zu führen hat". Damit wurde die Forderung, die kroatische Sprache in den Unterricht möglichst vieler Fächer zu verbreiten, noch verstärkt, was sich besonders auf diejenigen Fächer bezogen hat, die seit 1850 an der neuen "Pravoslavna akademija" in der deutschen Sprache unterrichtet wurde (z. B. Rechte - und Finanzen betreffende Fächer). Dazu kam es jedoch erst 1860, als laut Notiz von Smodek selbst, die Bewilligung gekommen ist "vom königl. dalm. kroat. slov. Hofdikasterium (...)" dass in Zukunft alle Lehren an dieser Akademie in unserer Sprache zu unterrichten sind". So ist die kroatische Hochsprache, immer mehr die kajkawische Mundart durch die štokawische ersetzend, vollkommen in das Schulleben eingedrungen. Alldas war möglich, weil parallel mit Smodeks Bestrebungen auch die Voraussetzungen fürs Vorankommen reif geworden sind, für den entscheidenden Schritt zum Gebrauch der kroatischen Sprache in der wichtigsten kroatischen Institution, im Kroatischen Parlament.

Disen ersten Schritt hat, wie bekannt, Ivan Kukuljević Saakcinski gewagt, der am 2. Mai 1843 seine erste Ansprache in kroatischer Sprache im Kroatischen Parlament gehalten hat. Sicherlich war damals auch das Herz von Smodek mit Freude erfüllt, da Ivan Kukuljević 1833 sein Schüler war. Aus diesem Grunde sollte man auch bei diesem grossen Schritt nicht vergessen, dass die Zagreber Universität, was das Erlernen der kroatischen Sprache betrifft, in Kroatien die Rolle des Ehrenwegbereiters abgespielt hat.

Bilješke

1. Ljudevit Gaj: *Kratko osnova horvatsko-slavenskoga pravopisanja*. Budim 1830, str. 4.
2. Ljudevit Gaj: *Navedeno djelo*, str. 4.
3. Antun Mihanović: *Reč domovini*. Beč 1815., str. 10.
4. Pavao Stooš: *Kip domovini*. Danicza Horvatzka, Slavonzka y Dalmatinzka I/3, Zagreb 1835.
5. Vidi o tome podrobnije: Jaroslav Šidak: *Opći pogled na tristogodišnji razvoj visokoškolske nastave u Zagrebu*. Spomenica u povodu proslave 300-godišnjice Sveučilišta u Zagrebu, sv. 1, Zagreb 1969, str. 17-20; Jaroslav Šidak: *Regia scientiarum academia*. Spomenica..., str. 49-78; Milan Bosanac: *Pravoslavna akademija*. Spomenica..., str. 79-90; Žarko Dadić: *Hrvati i egzaktne znanosti u osvitu novovjekovlja*, izdanje Naprijed, Zagreb 1994., str. 231.
6. *Mudroljubje* je hrvatski kalk, prevedenica grčke riječi φιλοσοφία.
7. Navedeno prema pretisku spomenutoga Draškovićeve djela objavljenoga u Karlovcu 1991., str. 15.
8. Signatura: R 6144.
9. Rodio se 4. siječnja 1808. u Novakima kod Maruševca blizu Varaždina. Umro 22. rujna 1881. u Bjelovaru.
10. Uostalom, Gajevom je grafijom napisana samo njegova *Kratka osnova* i ni jedna druga knjiga.
11. Josip Vončina: *Temelji i putovi Gajeve grafijske reforme*, Filologija 13, Zagreb 1985., str. 33.
12. Josip Vončina: *Navedeno djelo*, str. 33.
13. Josip Vončina: *Navedeno djelo*, str. 33.J
14. Josip Vončina: *Navedeno djelo*, str. 47-48.
15. Iznoseći svoje uspomene Fran Kurelac piše da ga je hrvatski jezik "prvi počeo učiti profesor Smodek" čije su "lekcije na akademičkoj ploči pribite" i da zbog toga mađarski učenici "strašno žamore te govore, da od toga ne bude ništa", *Fluminensia*. Zagreb 1862., str. 182.
16. Jaroslav Šidak: *Regia scientiarum academia*. Spomenica u povodu proslave 300-godišnjice Sveučilišta u Zagrebu, sv. 1. Zagreb 1969, str. 69.
17. *Danica ilirska*, Zagreb 1836, sv. 10, str. 37-40, sv. 11, str. 41-44, sv. 12, str. 45-48, sv. 13, str. 49-52, sv. 14, str. 53-56, sv. 15, str. 57-60.
18. Fran Kurelac: *Navedeno djelo*, str. 182.
19. Velimir Deželić, st.: *Matija Smodek*. Znameniti i zaslužni Hrvati, Zagreb, 1925., str. 241.
20. Antun Mihanović je već 1818. najavio tiskanje Gundulićeve *Osmana* prema rukopisu što ga je pronašao u Veneciji.
21. Jaroslav Šidak: *Navedeno djelo*, str. 59.
22. Jaroslav Šidak: *Navedeno djelo*, str. 72.
23. Jaroslav Šidak: *Navedeno djelo*, str. 72.
24. Jaroslav Šidak: *Navedeno djelo*, str. 73.
25. Nekrolog Blaža Lorkovića u *Vijentu* br. 40, Zageb 1881., str. 644.
26. Jaroslav Šidak: *Navedeno djelo*, str. 73.
27. Jaroslav Šidak: *Navedeno djelo*, str. 73. Kad je kanonik Josip Schrott postao biskupom i 1850. prestao biti "verhovni naukah ravnatelj", zahvalio mu se oproštajnim govorom Matija Smodek, tada profesor zagebačke *Pravoslavne akademije* i "privremeni podravnatelj".

Primljeno: 1997-12-20